

Om skrömt och folktro på Sold

Under hösten och vintern har en cirkel på Sold arbetat med temat "Bygdetraditioner". En kväll var ämnet "Skrömt och folktro", och eftersom vi inte alla gånger höll oss så strikt till dagens ämne, så kom det in lite varstans. Här följer ett axplock:

Grudd Ivan: Vi hade vårt fäbodställe i Borberg, och när jag var barn gick jag ibland upp till Övre Byn för att höra Sturull-mon berätta spökhistorier. En gång berättade hon, att hon hade mött ett "trullband", och jag tror henne, för jag har mött ett själv en gång. — "Sut-ter mot Måsgard" var det ett myrdrag, och där hade de en trösklada, med vandring, för där fanns lite vatten, som man kunde ha nytta av ibland vid tröskning. När hon gick förbi tröskladan en kväll, fick hon se ett långt band av stora korvar med en ljusglimt i ändan. Det flög fram och tillbaka och försvann sedan under ladan.

I mitt yrke ingick att gå nattvakt i garnisonsbyggnaden och då sprang man upp och ner i trapporna och ut och in. Då jag en ljus sommarnatt skulle gå från den ena byggnaden till den andra, stannade jag upp och kom ihåg "trollbandet" i Borberg inför vad jag fick se. Jag hade stövlarna på mej, så jag var inte rädd utan försökte sparka till åt det, men det försvann utan att bryta formationen. — Vet ni vad det var? Det var sju—åtta storråttor, som lekte "Följa John", de bet i svansarna på varann och for och ringlade som en orm. Jag försökte springa ifatt dem, men utan att släppa varann sprang de ifrån mej och försvann under ett järnvägsspår. Då förstod jag, vad Sturull-mon hade sett, när hon såg ett "trull-band".

Oskar Bergmark: Ett annat slag av "trullband" har jag sett i Lövberg en gång. Det var en massa små cm-stora nästan genomskinliga

grå larver, som kryper ovanpå varann till ett meterlångt band och bildar en "luskung" eller härmask. Om man såg en sådan, ansågs den förebåda krig och detta var under andra världskriget.

Markus Anna: I nästan alla fäbodrar såg man någon gång rådn-kor, och jag har då sett dem i Borberg. — Det var en söndagsmorgon mitt på ljusa dagen. Grudd Margit och jag skulle upp i berget och plocka hallon, men vi kunde inte stanna så länge, för vi måste hem och "stilla", ge korna mat. Men det var mycket bär, så vi for dit igen. Då fick vi se flera "kelinnger" och kor längre upp i berget. Då sa vi: "Det är väl Lislas Kari och hennes lag, som är ute och vallar."

— På eftermiddagen kom Kari och Anders för att hälsa på oss. "Jag såg du var upp i berget och gätade i dag", sa vi — men de försäkrade att de inte hade gätat på hela dagen och ingen annan från Mångberg heller.

— "Från Lövberg då?" — " Där har inte funnits en ko på hela sommaren!" Varken jag eller Margit har någonsin trott på rådn eller trolldom, men var kom korna ifrån? Och vi såg dem så klart och tydligt, och solen sken, och inga kor fanns i fäbodarna i närheten heller!"

Maria Fräs: Ni har väl hört om kon som kom till oss i Gottland? — Vi hade gätat söderut mot Råberg och ditöver. Korna kom hem på kvällen, och när vi hade stökat över med dem, kom det en ko och ställde sig vid gårdsgården. Vi började språka med henne, men hon såg lite underlig ut. Vi försökte mjölka henne, men det gick inte alls. Men vi hade en "skåle" vid fjaset, och där band vi in henne med ett rejält band. Så låg vi på skullen och sov. På natten hörde vi hur hon bölade till, men hon gjorde det bara en gång, så vi brydde oss inte om det utan somnade igen. — På morgonen när vi kom ut, var kon borta. Dörren var låst och bindslet låg hopplindat intill. Vi frågade både i Flenarna och lite varstans, om de hade haft någon ko borta, men ingen visste någonting. Vi fick aldrig någon klarhet i varifrån hon kommit eller vart hon for. Så det var väl en rådn-ko, det!" — "Var hon svart?" — "Nej, hon var bra nog ljus." Råd-folket ville ju byta ljusa eller röda kor mot svarta.

Håll Albert: I Bölgard i Lövberg hade det varit ofred om nätterna en lång tid. Så en natt hörde de en röst utanför fönstret, att de ville byta

kor, ”den vita mot den svarta”. När de inte fick svar på flera nätter, så hördes de lova, att ”de skulle lämna en bock emellan.” Så en morgon, när Bøl-mor kom ut i fjaset efter en natt som varit lugn, så stod en vit ko där i stället för den svarta och bocken stod på stubben. Bocken slaktade de och åt upp, men den vita kon hade de kvar i flera år, och hon var precis som en vanlig ko.

Oskar Bergmark: Det var inte ovanligt, att man kunde höra ett bufforsflåd någon dag innan det verkligen kom. När arbetarna var i Flenberget och skulle gräva ”diket” vid inmutningen, fick de en eftermiddag höra skällor och lockrop, de hörde kor böla och får bräka. De gav sig till Flena på kvällen för att få lite färsk mjölk men såg inte en själ varken ute eller inne. Nästa dag hörde de samma ljud, men när de då kom till fäboden, var den befolkad med kor i vart bås och folk i var stuga, och fick allt de behövde.

Sarjons Lars: Det har ju berättats om rådn, som ville gifta sig med fäbodkullor också. Ibland försvann en kulla spårlöst — som Kisti vid Kistnbäck — men ibland kom bröllopet av sig, som i Måspersgard i Björka. — Det var vid jultiden och så pass fint väder, så far och mor tänkte fara till julottan, men flickan skulle vara kvar i fäboden med djuren. Isen på sjön var så stark, att de kunde fara över på den, men när de kom ut på sjön, kom vallhunden efter och förde ett vådligt väsen. Då beslöt de fara tillbaka till fäboden, och när de kom dit, var det liv i stugan! Rådnen hade hunnit sätta krona på bruden, men mannen sprang in i vedboden och fick tag i en yxa. Den kastade han över huset, och ut rasade hela sällskapet. Inne i stugan satt bruden med rådrens krona på huvudet, och den ska finnas i Mora kyrka än i dag, sade Fors Anna.

— ”Hur såg råndan ut då?”

— ”Hon kunde nog ta skepnad på olika sätt. Somliga påstod att hon var så grann och fin, andra att hon såg ut som en murken trädstam på ryggen och hade en räsvans stickande fram under kjolen, men andra gånger kunde hon se ut som en vanlig fin Sold-kulla. Kanske hade någon under den tröttande vandringen i skogen fått syn på en murken trädstam, som inför deras sömniga ögon förvandlades till en fin flicka.”

Sven Hinders: Jag har då varit med om något, som jag inte kan förklara — och inte glömma. Det var en vacker sommardag och jag skulle cykla till Lövberg. Strax bortom Mångberg kom jag till en backe, och där gick en flicka i backen. Hon var vackert klädd i Sold-dräkt och bar en kappa på armen. Hon var mycket ung med långt, guldfärgat hår. Vem kunde det vara, som gick så vacker och ensam här uppe i skogen? tänkte jag och satte mig upp på cykeln för att cykla ifatt henne. Men ena cykelringen var tom, så jag måste stanna och pumpa den, och under tiden såg jag, att flickan nått backens krön och började försvinna på andra sidan. Jag satte mig på cykeln och åkte uppför backen och var säker på att nu få se henne. Min förundran var stor, när hon inte syntes till. Jag trampade på och såg samtidigt åt alla sidor för att upptäcka henne. Men hon var och förblev borta, och ingenstans fanns, där hon kunde gömma sig heller. Jag fortsatte att leta men blev mer och mer medveten om att det var något oförklarligt som inträffat. — När jag kom till Lövberg, berättade jag vad som hänt och vad jag sett, och då sade de att jag sett råndan. Hon hade visst uppenbarat sig, för någon mansperson i den backen några år förut, förresten.

— Folk berättar ju ofta om oförklarliga ting. Många säger att detta är bara fantasi och att sådant inte existerar, medan andra tror att det finns saker, som man inte kan förklara och som hör en annan värld till. Det är ju bra, att var och en får ha sin egen tro om det som händer och sker.”

— ”Det var rådnen det. Men har ni hört talas om Tomtkall då?”

— ”Ja, men det var liksom ett lugnare väsen det. Och han hjälpte människor tillrätta. Men han lät sig inte synas så ofta. Det hände att kolare hörde honom knacka på rutan eller dörren till kojan: ”Upp nu, Mas, mylo slår a di!” Eller när man var i kvarnen och hade maltur och slumrade till, medan kvarnen mullrade. Då kunde man vakna till av att någon drog en i rocken och man hörde en röst: ”Ä a mel-åv a di nu, Mas!” Tomtkall pratade sollmål han, det gjorde inte råndan.”

— ”Men e n har då sett Tomtkall. Det var Danil Jonson, som man tillskriver så många underfundiga upplevelser. Det var när han red hem från trettiåriga kriget och red över bron vid Håll-kvarn. Kvarnhjulet hade frusit fast i isen och i det satt Tomtkall i sin röda luva och spelade på stråklarpa, en gammaldags enkel fiol och till musiken sjöng han så vemodigt: ”Jag hoppas jag får bli salig en gång!”

”Ja, h o p p a s få du!” ropade Danil övermodigt och hånfullt till honom. Men i det samma försvann synen och kvar var bara det nerisade kvarnhjulet. — Sedan har detta blivit ett vanligt talesätt, säger Markus Anna, även om det ibland förvanskats något under hanteringen: ”H o p p a s får du”, säjd (an a) Tomtkall.

Grudd Ivan: Inte vet jag vad det var för en underlig gubbe vi såg vid Levsnäs en gång, när jag var pojke, om det kunde vara en tomte eller vad. Det var Artur H. och jag, och vi hade ställt ifrån oss cyklarna norr om vägen och gick en liten gångstig, som en gång varit gammal väg. Men vi stannade båda samtidigt, för precis framför oss, bara ett par meter ifrån oss, satt en gammal man med vitt, böljande skägg och vit hårman på en stubbe med händerna framför sig i böneställning, alldeles tyst. Vi stirrade på honom ett par sekunder, sen kastade vi om och sprang därifrån. Vi stannade vid cyklarna och pratade om vad vi sett. Vi såg honom båda samtidigt, men inte förrän vi var just framför honom. Vi hade blivit modigare nu och vände tillbaka för att se efter bättre, men vi såg varken honom eller något annat ovanligt.

Sarjons Lars: Ja, nog kan man få se underliga saker ibland. — Vi har då sett en hel krigshär ute på Stor-Siljan en gång. Det var hemma i Bodarna, och det var under första världskriget. Det var söndag, och vi var många samlade ute på Sarjons-gården. Vi började se söder ut över sjön — ”Vad är det där?” och vi stirrade. Det var hästar, och det kom vagnar, och det kom folk och gick. De kom från öster och gick mot väster över sjön och in i skogen på västersidan. Det var en hel trupp. Först kom hästar och ryttare, sen kom kanoner och kanonvagnar, och sist kom fotfolket. Vi såg dem så tydligt, så vi såg gevären på deras axlar.

— ”Var det nutid, så de hade uniformer?”

— ”Ja, men de hade då inga uniformer, som hörde svenskarna till. De hade andra huvudbonader än vi. Men allt var i svart, både hästar och folk. (Lars har exerceerat vid kavalleriet.) Vi var nog bra många den där söndagen, som såg dem.” — ”Vilken tid var det?” — ”Det var nog i slutet av kriget, omkring 1917.”

Håll Albert: — Westling har berättat om vad han en gång såg vid dammen i Mångbro. De hade främmande, som kom med en lastbil, och

de skulle bo i Lövberg, de var ju där mycket på den tiden. Det var på eftersommaren, och då hela sällskapet kom till Mångbro, fick de se en kyrka på andra sidan dammen. Om det var en hägring, så var det också i tiden, eller också hade den legat magasinerad någonstans, för där de såg var det full vinter. Framför kyrkan var en väg, och där kom en man med häst och släde. I kyrkan hade varit bröllop och brudparet kom just ut jämte bröllopsgästerna. Så försvann bilden för en stund men återkom lika tydligt igen, och då hade mannen med hästen hunnit ännu en bit på den snöiga vägen. Då skulle man allt haft en kamera — om bilden nu hade fastnat på den!

Bälter Kisti: Min morfar Mårtn Anders, som varit kyrkvärd, brukade gå nästan varje söndag över Långbanken till gudstjänsten på Soll. Han hade berättat att han en vinterdag, när han gick där, såg ett lag bollspelare i ett sommarland spela boll vid sidan av banken. Det var två lag, och de hade inte dresser som nu utan vanliga byxor och randiga tröjor, och på ena sidan av den gröna planen var det fullt med åskådare. Han kunde tydligt urskilja färgerna på deras flaggor. Det var inte mörkt men lite skumt, och han såg dem hela tiden, medan han gick efter banken.

Ja, det tar visst aldrig slut, när man börjar berätta om underliga saker man sett och händelser man varit med om. Det är mycket mellan himmel och jord, som man inte förstår och aldrig kommer att förstå, men väcka vår undran och egga vår fantasi kan det —.

Vid protokollet

L. S.